
El patrimoni hidràulic de la riera de Pineda. La restauració del molí fariner de Can Marquès com a exemple

David Pavón

Plataforma «*Salvem la vall de la riera de Pineda*»
(Pineda de Mar)

Resum

La vall de la riera de Pineda, distribuïda entre l'antic terme d'Hortsavinyà i el municipi de Pineda (Alt Maresme), és un espai ric en patrimoni natural, cultural, històric, arquitectònic... D'entre els exemples d'aquest patrimoni tenim una sèrie d'elements que constaten l'intens aprofitament que, ja des de l'antiguitat, es va fer d'un recurs tan valuós com l'aigua. Deixant de banda el conegut i emblemàtic aqüeducte romà de Can Cua, al llarg de la riera es va esglaonant un requitzell de molins, ja abandonats, que són un veritable testimoni del paper que va tenir aquest curs d'aigua a l'hora de proporcionar la força suficient per a la mòlta del gra. En efecte, els onze quilòmetres de la riera són un museu a l'aire lliure on, entre d'altres, trobem les restes d'un mínim de deu molins fariners; una concentració que és difícil de trobar en cap altra riera del país, més encara si tenim en compte les seves modestes dimensions i cabals.

La progressiva degradació en què han caigut aquestes construccions preindustrials i la necessitat de revalorar el patrimoni per tot el que representa, han portat la plataforma *Salvem la vall de la riera de Pineda* (Pineda de Mar) a emprendre les tasques de restauració d'un dels molins més representatius de la vall de la riera, el de Can Marquès, que es troba a l'entrada mateixa del parc natural (sector de Sant Pere de Riu). Aquest molí, l'origen del qual es podria remuntar al segle XI, fou abandonat al final del XIX i, d'aleshores ençà, va patir un procés de deteriorament molt sever.

Les obres que s'han fet han intentat mantenir al màxim l'estil original. La intenció última és poder exercir una funció d'ús públic amb caràcter divulgatiu i pedagògic adreçat a totes les edats. A través de la comunicació que es presenta es farà una aproximació del que ha estat la restauració del molí sense perdre de vista el conjunt del patrimoni hidràulic de la vall de la riera en la qual s'inclou.

Paraules clau

Molí fariner, riera de Pineda, Can Marquès, patrimoni hidràulic, restauració

Resumen

El patrimonio hidráulico de la riera de Pineda. La restauración del molino harinero de Can Marquès como ejemplo

El valle de la riera de Pineda, distribuido entre el antiguo término de Hortsavinyà y el municipio de Pineda (Alt Maresme), es un espacio rico en patrimonio natural, cultural, histórico y arquitectónico. Entre los ejemplos de este patrimonio encontramos una serie de elementos

que constatan el intenso aprovechamiento que, ya desde la antigüedad, se hizo de un recurso tan valioso como el agua. Dejando aparte el conocido y emblemático acueducto romano de Can Cua, a lo largo de la rambla se va escalonando una retahíla de molinos, ya abandonados, que constituyen un verdadero testimonio del papel que desempeñó este curso de agua a la hora de proporcionar la fuerza suficiente para la molienda del grano. En efecto, los once kilómetros de la rambla constituyen un museo al aire libre en el que, entre otras cosas, hallamos los restos de un mínimo de diez molinos harineros; una concentración difícil de hallar en ninguna otra rambla del país, y todavía más si tenemos en cuenta su modesto tamaño y caudal.

La paulatina degradación en que han caído estas construcciones preindustriales y la necesidad de revalorizar el patrimonio por todo lo que representa han llevado a la plataforma «*Salvem la vall de la riera de Pineda*» (Pineda de Mar) a emprender los trabajos de restauración de uno de los molinos más representativos del valle de la rambla, el de Can Marquès, que se halla justo en la entrada del parque natural (sector de Sant Pere de Riu). Este molino, cuyo origen podría remontarse al siglo XI, fue abandonado a finales del XIX y, desde entonces, ha sufrido un severo proceso de deterioro.

Las obras realizadas han intentado mantener al máximo su estilo original. La intención última es poder ejercer una función de uso público con carácter divulgativo y pedagógico dirigido a todas las edades. A través de la presente comunicación se realizará una aproximación de lo que ha sido la restauración del molino sin perder de vista el conjunto del patrimonio hidráulico del valle de la rambla donde se encuentra.

Palabras clave

Molino harinero, riera de Pineda, Can Marquès, patrimonio hidráulico, restauración

Abstract

The hydro-heritage of Pineda stream: the restoration of Can Marquès flour mill as an example

The valley of Pineda stream, which lies in the former parish of Hortsavinyà and the upper reaches of the municipality of Pineda (Maresme county), is an area rich in natural, cultural, historical, architectural and other types of heritage. The examples of this heritage include a series of features that bear witness to the intense use that has been made, since ancient times, of such a valuable resource as water. Apart from the well-known and emblematic Roman aqueduct at Can Cua, the course of the stream is dotted with a staggered series of abandoned mills, veritable proof of the role it played in providing sufficient force to grind grain. In effect, the 11 km of the stream's length constitute an open-air museum in which we find, among other things, the remains of at least 10 flour mills; a concentration that is difficult to find in any other watercourse in this country, especially considering their modest size and flow.

The gradual deterioration of these preindustrial constructions, together with the need to revalue the heritage for everything it represents, have led the platform «*Save the Valley of Pineda Stream*» (Pineda de Mar) to undertake the restoration of one of the most representative mills in the valley: Can Marquès, just on the way into the Nature Park (in the Sant Pere de Riu sector). This mill, which may date from the 11th century, was abandoned at the end of the 19th century, since when it had fallen into serious disrepair.

The work has been done with the intention of keeping as close to the original style as possible. The ultimate goal is to have a public use as an information and educational centre for all ages. This paper presents an account of the restoration of the mill, without neglecting an overview of the river valley's hydro-heritage, of which it forms part.

Keywords

Flour mill, Pineda stream, Can Marquès, hydro-heritage, restoration

Presentació

La vall de la riera de Pineda, distribuïda entre l'antic terme d'Hortsavinyà i el municipi de Pineda (Alt Maresme), és un espai ric en patrimoni natural, cultural, històric, arquitectònic...; patrimoni que és una mostra de les relacions que, al llarg dels segles, ha establert l'home amb aquest territori. D'entre els exemples d'aquest patrimoni tenim un seguit d'elements que constaten l'intens aprofitament que, ja des de l'antiguitat, es va fer d'un recurs tan valuós com l'aigua. Deixant de banda el conegut i emblemàtic aqüeducte romà de Can Cua, al llarg de la riera de Pineda es van esglaonant tot un reguitzell de molins, ja abandonats, que són un veritable testimoni del paper que va tenir aquest curs d'aigua a l'hora de proporcionar la força suficient per a la mòlta del gra. En efecte, els onze quilòmetres de la riera de Pineda són un museu a l'aire lliure on, entre d'altres, trobem les restes d'un mínim de deu molins fariners, una concentració que és difícil de trobar en cap altra riera del país, més encara si tenim en compte les seves modestes dimensions i cabals. A part dels molins, tot un seguit d'obres associades com rescloses, canals i basses acaben de perfilar el sistema d'aprofitament d'aigües.

La progressiva degradació en què han caigut aquestes construccions preindustrials i la necessitat de revalorar el patrimoni per tot el que representa, ha portat la nostra entitat a emprendre les tasques de restauració d'un dels molins més representatius de la vall de la riera, el de Can Marquès, que se situa, ben bé, a l'entrada mateixa del Parc del Montnegre i el Corredor.

Marc geogràfic

La vall de la riera de Pineda aplega el conjunt de territoris que s'inscriuen dins la conca hidrogràfica vertebrada per l'esmentada riera els quals pertanyen, íntegrament, o bé al municipi de Tordera (sectors d'Hortsavinyà i de Sant Pere de Riu) o bé al de Pineda de Mar. En total, uns 17 km². Per tant, és la tercera riera del Maresme en importància si ens fixem en les dimensions que assoleix la seva conca hidrogràfica (després de les d'Argentona i de Sant Pol). Això deixant de banda, òbviament, el riu Tordera.

La riera de Pineda neix als vessants de la serra del Montnegre, als voltants del nucli d'Hortsavinyà (serrat del Trull), a uns 600 m d'altitud. Després de rebre diversos torrents tributaris, desguassa a la Mediterrània (a ponent del nucli urbà de Pineda-centre). Es poden distingir diversos trams. El més llarg, el primer d'aquests, aniria des del naixement de la riera fins, aproximadament, al quilòmetre 8. És a dir, fins a la cruïlla amb l'autopista C-32 i el punt on està prevista la construcció de l'estació depuradora d'aigües residuals de l'Alt Maresme Nord (terrenys de l'antiga pedrera de Montpalau). La riera, en aquest tram, discorre per una orografia força complicada, eminentment forestal, amb línies de carena circumdants que assoleixen els 400 metres d'alçària. Per regla general i considerant la manca d'un estudi precís, el curs està en força bon estat, amb sectors de boscos de ribera prou interessants i amb la presència d'un seguit de macroinvertebrats bons indicadors de la qualitat de les aigües. El tram descrit s'inclou, en la seva totalitat, dins els límits del Parc del Montnegre i el Corredor.

A partir del quilòmetre vuit, la riera abandona els contraforts de la Serralada Litoral (pel congost definit per les muntanyes de Montpalau i la Guàrdia) i entra en un espai més planer i predominantment agrícola. La riera, en aquest tram d'uns dos quilòmetres de longitud, es troba caracteritzada per densos canyars que ocupen els seus talussos pràcticament en la seva totalitat. No obstant, a la part compresa entre l'accés a l'autopista C-32 i l'antiga pedrera de Montpalau, els canyars es combinen amb fragments intercalats constituïts per diverses espècies de ribera i per alocs gens menyspreables. També s'hi localitza l'anomenat pont del Diable d'origen tardoromà que travessa la riera i el pi pinyer de Can Cànovas catalogat com a arbre monumental d'interès local.

A partir del quilòmetre deu la riera entra al seu darrer tram (pont de la carretera N-II-passeig Marítim de Pineda) i recorre una zona periurbana expectant als voltants de la qual es combinen conreus, habitatges i establiments turístics.

La riera, per tant, és l'eix vertebrador de tota la vall i pot funcionar com a corredor biològic entre la Serralada Litoral i la costa. En pocs quilòmetres recorre una gran diversitat d'espais i paisatges, des dels més muntanyosos i forestals propis de la Serralada Litoral, a les petites planes agrícoles properes al litoral i, sense deixar de banda les àrees més intensament poblades i urbanitzades que es perllonguen al llarg de la primera línia de costa. La vall, des del naixement de la riera fins a la plana litoral, es troba solcada per un reguitzell de masies i cases de camp. En el cas del municipi de Pineda s'hi concentren els masos més representatius i antics del terme (Can Cànovas, Can Castellar Desportellà, Can Palau de la Guitarra, Can Cassola, Can Serra del Pla, la Rectoria Vella...). Aquesta difusió de masos s'estén vall amunt pel que havien estat antigament els termes d'Hortsavinyà i Sant Pere de Riu (des de l'any 1930 incorporats a Tordera). Alguns dels més significatius són: Can Terrades, Can Bofí, Can Ferriol, Can Marquesó... En resum es pot dir que la riera de Pineda, a diferència d'altres rieres del Maresme, manté el seu curs mitjà i alt en un estat de conservació molt més acceptable. Això s'explica també perquè a la seva conca no s'ha produït el desdoblament de poblacions entre els nuclis de baix (marítics) i els de dalt (interiors) que hauria comportat una major fragmentació territorial i l'ocupació urbanística i del seu curs. És el que passa amb moltes rieres del baix Maresme.

Els molins fariners a la vall de la riera de Pineda

La vall de la riera de Pineda aplega diverses mostres indicatives que aquestes terres ja han estat poblades des de molt antic i del seu intens aprofitament hidràulic. La més antiga i coneguda és l'aqüeducte romà de Can Cua (s. I-II dC) com a integrant d'una canalització molt més llarga destinada a abastar d'aigua el consum humà i l'agricultura de la vall. Els vestigis que ens han arribat fins avui són quatre de les arcades que componien la construcció i que salvaven una de les torrenceres que l'obra havia de superar. S'ha de dir que la major part de la canalització discorria soterrada, per mina, fins a una antiga villa romana (Can Roig) situada a sobre d'un promontori proper a la localitat de Pineda de Mar.

Altres elements del patrimoni hidràulic que trobem al llarg de la conca i que denoten la proliferació històrica dels

aprofitaments de l'aigua són tot un seguit de molins fari-ners, amb el sistema de rescloses i canalitzacions comple-mentari. L'aparició d'aquests molins, sobretot al llarg de l'edat mitjana, aniria lligada a la cessió atorgada, per mitjà de contractes emfitèutics, per part del poder feudal (com-tes, senyors, monestirs..., en el nostre cas el vescomtat de Cabrera) a particulars (pagesos al món rural). A través d'a-quests contractes el molí podia ser arrendat a perpetuïtat però el propietari manté el domini directe i cobra un cànon anual a qui en fa la concessió. El molí permetia incorporar un valor afegit a la producció del mas que el detentava grà-cies a la transformació de la primera matèria (blat i altres cereals). Això comportava que el mas passés a formar part, fins i tot, d'un cert circuit comercial. Així que l'existència dels molins de la vall no s'entendria sense la presència d'uns masos prou rellevants. Una referència documental de la vinculació que han tingut els molins amb la riera de Pineda la trobem ja a l'inici del segle XVI quan la població de Calella s'adreça a la jerarquia eclesiàstica per aconse-guir la seva independència respecte de la parròquia de San-ta Maria de Pineda, la qual es farà efectiva l'any 1528. En-tre les raons esgrimides pels calellencs per erigir-se en parròquia independent hi havia el fet que per anar fins a Pi-neda «havien de travessar una riera de set molins».¹

Si considerem el curs de la riera des del seu naixement fins a la seva desembocadura podem trobar els testimonis, en diferent grau de conservació, de com a mínim, deu mo-lins: molí del Salt, molí de Can Mas, molí de les Nogueres o de Can Pallofa, molí de Can Buc de les Nogueres, molí de Can Bofí, molí de Can Cornei, molí de Can Bert, molí de Can Marquès, molí de Can Baubeta i, finalment, el molí de Sant Jaume o de Can Castellar. Tots aquests mo-lins, excepte el darrer, s'inclouen dins el municipi de Tor-dera i dins els límits del parc.

La proliferació d'aquests artefactes en relació amb les dimensions modestes de la riera la converteix en un dels cursos d'aigua del país que, històricament, ha tingut un major aprofitament des d'aquest punt de vista. Si distri-buïssim regularment cada molí al llarg del recorregut tro-baríem que a cada quilòmetre li pertocaria gairebé un molí. No obstant, tots excepte un (el de Sant Jaume), se situen al curs mitjà de la riera i molt a prop de la riba mateixa. Cap d'aquests s'ha localitzat en qualsevol dels torrents tributa-riis de la riera. Deixant de banda el de Sant Jaume, els altres nou molins restarien concentrats entre el quilòmetre tres (molí del Salt) i el quilòmetre set (molí de Can Bauveta). En aquest tram la distribució intermèdia de molins seria d'un cada 500 metres. Que gairebé tots es trobin al tram mitjà podria explicar-se pel fet que és la zona on el curs central rep les aportacions dels seus principals torrents tri-butaris com el de Can Riu, per l'esquerra, o els de Rupit, de Sant Andreu i de Can Valls, per la dreta. Això contri-buiria a augmentar els seus cabals i, per tant, a dotar d'una major disponibilitat d'aigua. Contràriament, excepte en el cas del molí de Sant Jaume, els molins desapareixen del curs baix de la riera (plana litoral de Pineda), fet que es po-

dria explicar perquè en aquesta àrea el llit, afavorit per un canvi de substrat geològic, més sorrenc i permeable, resta-ria sec durant bona part de l'any. La major sequedat del curs baix l'han apuntat, com a mínim des del final del se-gle XIX, diversos autors (GARCIA, 1899; PRAT, 1936; CAR-DÓS, 1951).² Que trobem tot aquest reguitzell de molins no vol dir que tots funcionessin durant el mateix període cro-nològic ni al llarg de tot l'any. La seva activitat més o menys continuada no solia superar els dos o tres mesos a l'any, eren de dimensions modestes i el seu àmbit d'in-fluència, reduït. Tenint en compte que els territoris del curs mitjà i alt de la riera estan recoberts per una extensa catifa forestal ens podríem preguntar d'on s'obtenien els cereals, el blat per elaborar la farina. Malgrat que a l'actualitat l'ac-tivitat agrícola, exceptuant algunes parcelles situades al fons de la vall, pràcticament ha desaparegut de l'antic i muntanyós terme d'Hortsavinyà, les escasses xifres esta-dístiques de què es disposa confirmen que al passat, el pes d'aquestes activitats, encara que modest, era força superior.

A l'amillament de l'antic terme d'Hortsavinyà (inte-grat per les parròquies de Sant Pere de Riu, Vallmanya i Hortsavinyà), efectuat el 1862,³ 126,9 hectàrees apareixen conreades amb cereals, el que representava el 4,66% de la superfície amillarada (2.720,16 ha). És una superfície que, tot i ser reduïda percentualment, suposava uns valors físics absoluts gens menyspreables (1,27 km²). De les 126,9 hectàrees,⁴ 21,64 corresponien al sector de Sant Pere de Riu, 85,01 a Hortsavinyà i 20,25 a Vallmanya. Per tant, són uns valors que posen de manifest la gran transformació en els usos del sòl i en el paisatge que ha experimentat la zona d'aleshores ençà i que ha situat els molins en una apa-rent manca d'encaix territorial i funcional respecte del lloc on s'ubiquen. Lligat a aquesta transformació caldria pre-guntar-se si, en el passat, la menor extensió i densitat de les masses forestals, juntament amb un possible règim climà-tic més plujós, no hauria ajudat a fer que l'escorrentia cap a la riera fos més elevada i, en conseqüència, el cabal po-tencial aprofitable pels molins.

A la vall de la riera tots els molins tenen edificacions in-dependents respecte dels seus masos, alguns són de planta baixa i d'altres de planta baixa i primer pis (per a l'habitat-ge del moliner). Per regularitzar i garantir els cabals per a la mòlta, la majoria disposen de bassa per emmagatzemar les aigües. D'aquests molins es té constància documental, com a mínim, des del segle XI i l'enumeració feta és pro-ducte d'allò que ens ha arribat fins als nostres dies, del tre-ball de camp i de les referències documentals aconsegui-

1. BARTRINA I VILARÓ, F. d'Assís (1900). *Datos para la historia de la parroquia de Calella*. Tipografia Canet: Llevant Grafich. Pàg. 12-14. També en MIR I MORAGAS, D. (1982). *Compilació històrica de Calella*. Barcelona: Cedro. Pàg. 58-59 i pàg. 66. Els documents originals es conser-ven a l'Arxiu Històric Municipal de Calella, Fons Giol, núm. 1065 i 1212.

2. L'estudiós Prat i Puig, l'any 1933, va més enllà i arriba a afirmar que el canvi de substrat podria haver propiciat ja en època romana la construcció del mateix aqüeducte: «La conca hidrogràfica de la riera en aquesta part està constituïda per una zona llarga com el seu curs i estreta entre les comes de Guàrdia, can Comes, Rectoria Vella de Pineda per l'est i les de Mont Palau i turó de can Olivé per occident, que és de terreny granític en els seus extrems E i W i de terrenys d'alluvió al centre de la vall, raó per la qual la riera quasi sempre està seca. L'aigua s'hi fon en tot temps que no sigui època de grans pluges a l'indret de Can Palau, i quan la seca és forta, a can Verd, com abans he dit. Cal tenir molt present el fet que l'aigua arribi quasi sempre amb una certa regularitat de deu a can Bofí i poques vegades a la fi del seu curs per explicar la necessitat de l'a-qüeducte que s'alimentava amb les seves aigües» (PRAT, 1936, pàg. 5-6).

3. Arxiu Municipal de Tordera, Amillament d'Hortsavinyà, 1862. Respecte a la utilització de les dades superficials aportades per l'amilla-rament cal expressar sempre les reserves i el marge d'error que es podria derivar de fenòmens com les ocultacions i omissions en les declaracions.

4. Mesura inicial expressada en quarteres.

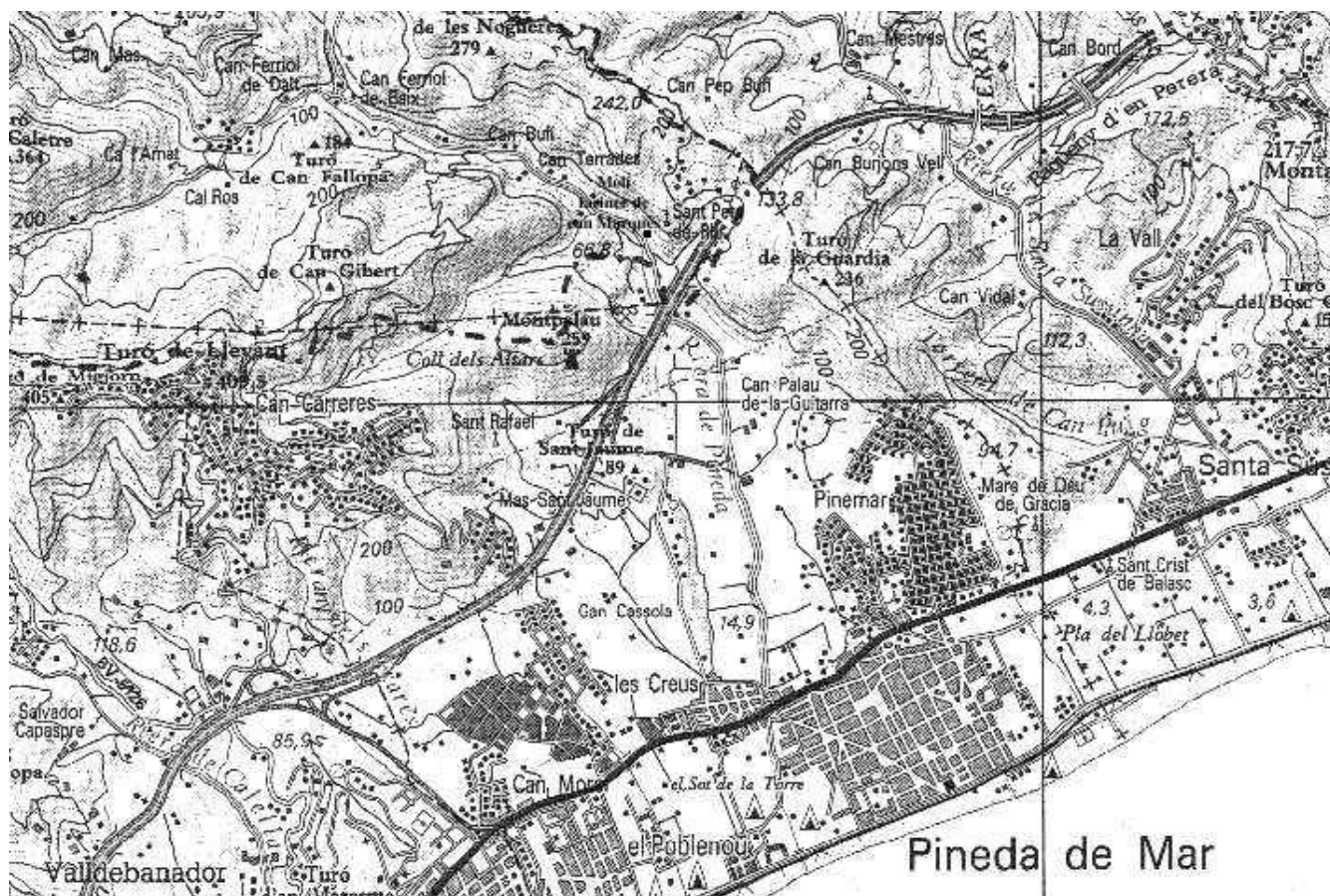

Figura 1. Cartografia de base: Mapa comarcal de Catalunya, full 21, «Maresme», Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya, 1996.

des. A l'actualitat l'estat de conservació dels molins és divers. Va des d'aquells dels quals tan sols resten vestigis (com el de Can Mas), passant per aquells de què queden les ruïnes (com el de les Nogueres o de Can Bofi), edificis reformats (com el de Can Buc de les Nogueres o de Can Bert) o els rehabilitats o amb l'edifici original (Can Marquès o Can Cornei). Malauradament no es conserva sencer el sistema de mòlta de cap dels molins i, òbviament, cap no funciona. Gràcies a l'estudi titulat *Molrà el gra. Els molins de la baixa Tordera* realitzat pels estudiosos Joan Bou i Jaume Vellvehí i publicat a l'inici del 2003 és possible te-

nir un coneixement més exhaustiu d'aquests molins i dels del conjunt de la baixa Tordera (vegeu taula núm. 1). Sobre la seva data d'abandonament és probable que ho deixessin de fer durant final del segle XIX o inici del XX. A partir de les dades estadístiques confeccionades per a tot el terme d'Hortsavinyà, l'any 1909, se sap que tan sols funcionaven dos molins fariners i s'hi s'especifica que «casi no funcionan». Per altra banda, també se sap que el molí de Can Bert, situat poc més amunt del que s'ha restaurat, es va donar de baixa de la matrícula industrial l'any 1884 i que el 1880 funcionava menys de tres mesos a l'any.

Taula 1. Datació i estat de conservació dels molins de la vall de la riera de Pineda.

Molí	Estat de conservació	Datació	Punt quilomètric aproximat de la riera	Altitud (m)
Molí del Salt	la bassa	s. XVIII-XIX?	2,9	210
Molí de Can Mas	vestigis	s. XVIII-XIX?	3,6	125
Molí de les Nogueres o de Can Pallofa	parcialment en ruïnes	s. XV-XVI	5,0	80
Molí de Can Buc de les Nogueres	edifici reformat	s. XIX	5,25	75
Molí de Can Cornei	edifici sencer	s. XV-XVI	5,6	70
Molí de Can Bofi	en ruïnes	s. XV	6,1	55
Molí de Can Bert	edifici reformat	s. XV-XVI?	6,5	50
Molí de Can Marquès	rehabilitat	s. XIV-XV	6,9	45
Molí de Can Baubeta	restes de la bassa	s. XIV	7,1	40
Molí de Sant Jaume o de Can Castellar	edifici reformat	s. XI	8,2*	35
Molí de Montpalau**	desaparegut	s. XI	?	—

* Molí situat a 300 m de la llera. Distància calculada sobre la vertical de la riera.

** Podria tractar-se del mateix que el de Can Marquès.

Font: elaboració pròpia i a partir de les dades obtingudes de l'obra: Bou, J. i Vellvehí, J., *Molrà el gra. Els molins de la baixa Tordera*. Argentona (Barcelona): La Comarcal Edicions, 2003.

Història i característiques del molí de Can Marquès

El molí de Can Marquès, al veïnat de Sant Pere de Riu (Tordera), pren el nom del mas que se situa a sobre. El mas apareix documentat al segle XIII quan, el 1213, fou donat al monestir de Santa Maria de Roca Rossa. Respecte al molí de Can Marquès s'esmenta ja, com a mínim, el 1505, quan consta en un capbreu de la Casa de Cabrera. Tot i això, és probable que aquest molí, per la seva situació, fos el que l'any 1066 s'esmenta com «de Montpalau» en l'acta de fundació del monestir de Sant Marçal del Montseny feta pel bisbe de Vic, Guillem de Balsareny.⁵

El molí de Can Marquès és un edifici molt modest, de planta baixa rectangular i amb teulada d'una única aigua. El complementa una bassa amb cup i contraforts encara ben visibles. El molí s'aixecà aprofitant la paret de la bassa de la zona del cup. A l'interior del molí, a la paret esquerra, es poden apreciar els carreus ben escairats que delimiten l'angle de la bassa i, a partir de la qual, la construcció podria haver patit una ampliació més moderna. De totes maneres, no és descartable que tot el conjunt es bastís recolzant-se en les restes d'alguna construcció precedent. Val a dir que el molí es troba al bell mig de la trajectòria que l'estudi de Francesc Prat i Puig, l'any 1933, definí per al traçat de la canalització de l'aqüeducte romà de Can Cua. A uns 100 metres del molí, cap al sud-est, es localitza una arcada d'època romana que es bastí per a la conducció d'aigües i salvar el torrent del Ferro i que Prat i Puig inclou dins la mateixa canalització. Qui sap si la bas-

Foto 1. Estat del molí fariner de Can Marquès abans de la restauració (maig de 2002).

5. En aquest any Sicardis i Umbert Odó fan donació, al monestir de Sant Marçal del Montseny, d'un molí a la riera de Pineda: «...et in plano apud Pinetam, et in rivo sub Monte Palacio alodium cum molendino...» (acta de fundació del monestir de Sant Marçal del Montseny recollida en l'obra de Jaime Villanueva, *Viage literario a las iglesias de España*, vol. VI, València, 1821, apèndix 34, pàg. 313-318; reproduïda, en part, a: Museu Comarcal del Maresme-Mataró, *L'església romànica de Sant Pere de Riu*, Mataró, 1992). Apareix reproduïda sencera a ANGLADA, Manuel; PLADEVALL, Antoni (1991). «Sant Marçal del Montseny», pàg. 389-392. PLADEVALL, Antoni (dir.). *Catalunya Romànica*, vol. XVIII (*El Vallès Occidental; El Vallès Oriental*). Barcelona: Enciclopèdia Catalana. 460 pàg.

L'any 1094 en consta una altra referència en la definició atorgada per Sicardis a favor d'Albert Enguilbert i Adalgardis dels drets sobre un molí a la riera de Pineda al peu del castell de Montpalau: «...Affrontat namque prefatus molendinus in ipso rio que exit per ipsam nogueram ab orientali parte; de meridie in ipso monte de Castelar;...» (transcripció realitzada per J.M. Pons i Guri, «Diplomatari del monestir de Sant Pol». *Circulars de l'Arxiu Històric i Museu Fidel Fita*, núm. 22, Arenys de Mar, 1966).

sa o el mateix molí no es van aixecar aprofitant els vestigis dels seus murs?

El 1810 el molí estava en actiu segons consta en l'inventari de Narcisa Marquès i Torrent, vídua de Pere Marquès, propietaris de Can Marquès: «Primo sota aquella casa dita de Marqués ab tots sos edificis, terras Campas Boscosas y hermas ab un Molí Fariner corrent dins dit terreno, tot situat en dit Lloch de St Pere.»⁶ Es desconeix la datació exacta en què el molí va perdre la seva funció ni els motius malgrat que es creu que això succeí cap a la segona meitat del segle XIX. L'any 1879 l'edificació consta com a «molí de Can Marquès» en la *Declaració de finques urbanes d'Hortsavinyà*, per la qual tributava amb una renda anual de 10 pessetes.

El 1897 la propietat de Can Marquès, inclòs el molí, va ser adquirida per Miquel Janer i Estefanell de Calella. A partir de llavors, els propietaris deixen de cognomenar-se Marquès. Els darrers masovers que habitaren la masia de Can Marquès l'abandonaren l'any 1970, sobretot, per les molèsties que causava l'explotació de la pedrera de Montpalau: sorolls, voladures, pols, brutícia que ocasionava als conreus ubicats als espais planers propers a la riera. Una constatació que el molí ha estat abandonat al llarg de tot el segle XX és que ni els darrers masovers de Can Marquès ni els seus pares el van veure funcionar mai.

Del molí s'han conservat intactes les moles. La inferior presenta un esgrafiat a manera de marca de picapedrer. En el lloc on hi ha les moles, a la paret, hi ha un rebaix en el mur, a manera de fornícula amb un arc apuntat fet rústegament. L'aigua descendia pel cup de planta semicircular fins al carcabà visible avui des de l'exterior. El carcabà és de volta amb un arc d'obertura de mig punt fet amb pedres tot just desbastades i irregulars. L'edifici s'amplià i es va reformar en diverses ocasions ja en època moderna, obrint finestres i fent-hi altres obres. En aquesta reforma el carcabà fou reforçat amb una nova volta feta amb maons i la bassa s'amplià pràcticament desfigurant el cup medieval.

Amb tot, la part més baixa del cup encara és l'original i s'aprecia perfectament la seva planta semicircular. En el cancell de la porta d'accés hi ha una inscripció gravada que diu «Salvador». En la primera *a* hi ha una petita creu al da-

Foto 2. Estat del molí fariner de Can Marquès després de la restauració (maig de 2003).

6. Inventari de béns per Narcisa Marquès vídua de Pere Marquès del lloc de Sant Pere de Pineda. Any 1810. Arxiu particular de Maria Janer (Calella).

mund. Per la calligrafia cal situar la inscripció, com a època més reculada, a les darreries del segle XVIII. La resclosa era situada poc més avall de Can Bert i és feta amb pedra desbastada. Sembla que un cop utilitzada, l'aigua era conduïda cap al molí de Can Baubeta que hi havia més avall. Per les restes conservades es pot datar l'edifici original a l'entorn dels segles XIV-XV (VELLVEHÍ I BOU, 2003).

La restauració del molí

Des de la segona meitat del XIX fins al 2002 l'edifici va patir un procés de degradació progressiva. Va ensorrar-se la teulada, part de les parets i la porta d'entrada. La vegetació va ensenyorir-se de l'edifici fins al punt que aquest va acabar quedant totalment ocult. Calia fixar-se molt en passar pel camí del davant per adonar-se que allà hi havia una construcció. L'octubre de 2002, la plataforma Salvem la vall de la riera de Pineda inicia les tasques de restauració del conjunt, amb la intenció, en un segon terme, de refer el proper forn de calç i la font del Ferro. La idea seria revalorar, amb usos pedagògics i divulgatius, aquest patrimoni, més encara tenint en compte que es troba en una de les entrades del Parc del Montnegre i el Corredor. Per tal de fer-ho possible, l'entitat ha signat un acord de cessió temporal de la instal·lació del molí amb la propietat per un període de 15 anys.

Prèviament a l'inici de la restauració es va du a terme la

Foto 4. Recuperació del nivell original del terra del molí.

Foto 3. Descarregament de la mola sobirana del molí per ubicar-la al seu emplaçament original (25 de gener de 2003).

recerca d'informació sobre aquestes instal·lacions i la visita a algunes d'aquestes que permetés prendre idees sobre com es podria dur a terme el procés. Paral·lelament es comptà amb l'assessorament, entre d'altres, dels historiadors Jaume Vellvehí i de Joan Bou, autors del llibre *Molrà el gra. Els molins de la Baixa Tordera* i del paleta Pere Roig. Les obres que s'han fet han consistit a netejar l'edifici de la vegetació que el cobria; refer la teulada amb el sistema de bigues de castanyer, llates, llosetes, mallat, formigó i teules; consolidació de les parets mestres; reconstrucció de la porta d'entrada de manera que es permet veure l'interior de l'edifici des del camí d'Hortsavinyà; recuperació del nivell original del terra; obertura d'una claraboia per facilitar l'entrada de llum natural; refer el contrafort del molí; excavació del carcabà; dignificació de la façana, amb la col·locació d'un petit banc, i accés al molí, entre altres tasques. Per a la reconstrucció de les parets s'han aprofitat, sobretot, les pedres de les antigues parets caigudes i cadascuna de les actuacions fetes s'ha intentat que fos el màxim de respectuosa amb la construcció original. Un cop refeta l'estructura del molí el seu interior s'ha equipat amb uns plafons explicatius per entendre quina va ser la funció d'aquests artificis i de l'entorn on s'ubicaren. Igualment, membres de l'entitat van confeccionar el dossier «La riera de Pineda» perquè servís de guia a un crèdit de síntesi d'estudiants d'ESO. En el dossier es proposa un itinerari per fer la descoberta de l'espai de la vall de la riera de Pineda i del seu patrimoni natural i cultural.

Una de les parades i de les pràctiques que s'havia de fer tenia com a centre d'interès el molí fariner i el seu funcionament. Durant el mes de juny de 2002 van passar pel molí al voltant de 150 estudiants d'instituts de Pineda i Calella.

Les obres de restauració s'enceten, en part, amb el suport econòmic obtingut per part de l'entitat en guanyar, a l'inici del 2002, un dels accèssits del premi Ford a la conservació. També a partir de la subvenció atorgada pel Servei de Parcs Naturals de la Diputació de Barcelona. Però, el que és més important, la tasca realitzada no hauria estat possible sense la feina voluntària de moltes persones que, membres o no de la plataforma, han col·laborat perquè aquest projecte fos una realitat. A tots ells el nostre agraïment més sincer. Esperem que, tots plegats, traiem el màxim de profit de la recuperació tan necessària del nostre patrimoni. També que serveixi per apropar a la societat i revalorar, d'una manera responsable, els valors del Parc del Montnegre i el Corredor, principal espai d'interès natural de la comarca del Maresme.

Bibliografia

- ANGLADA, Manuel; PLADEVALL, Antoni (1991). *Sant Marçal del Montseny*. Pàg. 389-392. Pladevall, Antoni (dir.). *Catalunya Romànica*, vol. XVIII (*El Vallès Occidental; El Vallès Oriental*). Barcelona: Enciclopèdia Catalana. 460 pàg.
- BOLÓS, Jordi; NUET Josep (1983). *Els molins fariners*. Barcelona: Ketres Editora, S.A. 109 pàg.
- BOU, Joan; VELLVEHÍ, Jaume (2003). *Molrà el gra. Els molins de la baixa Tordera*. Argentona (Barcelona): La Comarcal Edicions. 95 pàg.
- CARDÓS, Agustín (1951). *Montnegre y el Corredor*. Barcelona: Editorial Miguel Arimany, S.A. 176 pàg.
- GARCIA, Pedro (1899). «Proyecto de puente metálico sobre la riera de Pineda». Document inèdit. Alcalá de Henares (Madrid): Fons del Ministeri d'Obres Públiques a l'Archivo General de la Administración, caixa núm. 17.509.
- PRAT, Francesc (1936). *L'aqüeducte romà de Pineda*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. 41 pàg.
- SECCIÓ GRUP D'AMICS DE L'ART ROMÀNIC DEL MUSEU COMARCAL DEL MARESME-MATARÓ (1992). *L'església romànica de Sant Pere de Riu*. Mataró: Museu Comarcal del Maresme-Mataró. 69 pàg.